

LES NENES DEL PARC

COLÒNIA ESCOLAR PERMANENT DE
MUNTANYA DE BERGA (1932-1939)

LES NENES DEL PARC

COLÒNIA ESCOLAR PERMANENT DE
MUNTANYA DE BERGA (1932-1939)

JORDI ORTEGA I TOUS
MARTÍ BONETA I CARRERA

Ajuntament
de Berga

LES NENES DEL PARC

COLÒNIA ESCOLAR PERMANENT DE LA MUNTANYA DE BERGA (1932-1939)

Primera edició: desembre del 2023

© dels textos, Jordi Ortega i Tous

© dels textos, Martí Boneta i Carrera

© de les fotografies, diverses autories

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d'Edison, 3 · Nau A

Pol. ind. Les Torreneres

08754 El Papiol (Barcelona)

Telèfon 936 731 212

efados@efados.cat

www.efados.cat

AJUNTAMENT DE BERGA

Plaça de Sant Pere, 1

08600 Berga (Barcelona)

Telèfon 938 21 43 33

www.ajberga.cat

berga@ajberga.cat

Direcció, coordinació i disseny:

Editorial Efadós

Assessorament lingüístic:

M. Neus Doncel Saumell

Fotografia de la portada:

Autoria desconeguda / Fons Miquel Maya Solé

Portada acolorida: Editorial Efadós

Fotografia de la portadella:

Gabriel Casas Galobardes / ANC

*Aula decorada amb motius de tardor del Grup Escolar
Ramon Llull de Barcelona entre el 1931 i el 1938.*

Acrònims:

ACBR (Arxiu Comarcal del Berguedà)

AFB (Arxiu fotogràfic de Barcelona)

AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona)

ANC (Arxiu Nacional de Catalunya)

ISBN: 978-84-19736-43-7

Dipòsit legal: B-22160-2023

Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics). www.cedro.org.

Índex

Presentació.....	7
Pròleg	9
Introducció	11
Capítol 1: Context històric de Barcelona i Catalunya	15
Capítol 2: Colònies escolars d'estiu, banys de mar i semicolònies a Barcelona	31
Capítol 3: Les colònies escolars permanents	75
Capítol 4: L'Escola Nova: la renovació pedagògica.....	83
Capítol 5: Berga a principis del segle xx	93
Capítol 6: La Colònia Escolar Permanent de Berga	99
Capítol 7: De colònia escolar a caserna militar	137
Capítol 8: Recuperació de l'espai i creació de l'Associació d'Exalumnes	141
Bibliografia	146
Annex 1: Memòries de l'alumna Eduvigis Soler Poveda del Àguila	148
Annex 2: Els trenta punts que Ferrière va donar com a característics d'una Escola Nova tipus.....	150

CARLOS PÉREZ DE ROZAS / AFB

Presentació

LES NENES DEL PARC

Ivan Sànchez i Rodríguez

Alcalde de l'Ajuntament de Berga

Han passat molts anys d'aquell llunyà 18 de juny del 1933, quan, a les onze del matí, es procedia a la inauguració del recinte de l'Escola Permanent de Berga, i encara ha passat més temps d'aquell ple de l'11 de maig del 1931 en què l'Ajuntament de Berga votava per unanimitat la cessió dels terrenys del Pla de l'Alemany a l'Ajuntament de Barcelona per a la instal·lació d'una colònia permanent després de presentar-se a un concurs públic i de sortir escollida entre disset ajuntaments més.

Malgrat la distància temporal, encara avui alguns fills d'aquelles «nenes del parc» parlen, amb la nostàlgia que només una mare és capaç de transmetre, d'aquells anys i, sobretot, d'aquell model educatiu totalment innovador i transformador.

A principis del segle xx, al país es comença a produir un moviment de renovació pedagògica de la mà de figures com Ferrer i Guàrdia, Pau Vila, Manuel Ainaud... Entre moltes coses pretenia una democratització de l'ensenyament, la recuperació de la llengua i la cultura pròpies, una recuperació de la identitat nacional, dotar-se d'un ensenyament de qualitat, laïcitat, autonomia escolar, pluralitat, atenció a les classes socials més desfavorides, renovació metodològica, llibertat de l'infant i participació en la presa de decisions, escola activa, relació amb l'entorn natural, foment de l'expressió motriu, musical, plàstica... Són conceptes que en l'actualitat apareixen d'una manera teòrica en molts projectes educatius i que van esdevenir una realitat en moltes escoles de fa cent anys, de la qual la Colònia Permanent de Berga és un clar exemple.

La colònia encaixava perfectament dins de la transformació urbanística que estava duent a terme la ciutat. A principis del segle xx, Berga es troba en l'atzucac que

els antics molins que havien fet bategar l'economia de la vila durant segles estaven quedant obsolets i antiquats, i que l'aigua de la riera de Metge no tenia prou capacitat per moure una gran quantitat de telers. La construcció del canal industrial no va tenir l'impacte que alguns prohoms esperaven i les grans fortunes instal·lades al peu del riu Llobregat no solament havien construït un entramat fabril gegantí sinó que també havien aconseguit un nou model de vida entorn de les fàbriques: les colònies industrials.

Davant d'aquest panorama, Berga començà a projectar canvis profunds en el seu planejament i creixement, primer, de la mà d'Ubaldo Iranzo, que va fer un informe de l'estat de la ciutat i projectà l'enderroc de les antigues muralles, la plaça de la Creu, la plaça de Viladomat i la carretera fins al Pla de l'Alemany, i, posteriorment, amb l'arquitecte Emili Porta, que l'any 1924 començà a projectar la reforma de la casa consistorial, l'edifici dels antics jutjats i un creixement urbanístic amb menor densitat cap a la zona del passeig de la Pau i les Estalles.

En aquest context, Berga complia perfectament les condicions exigides per l'Ajuntament de Barcelona per a la ubicació de la colònia permanent –zona muntanyosa, amb accés a l'electricitat i bones comunicacions– i l'edifici que l'havia d'acollir, el Pavelló de Suècia, que va acabar esdevenint un edifici icònic de la nostra ciutat.

Han passat molts anys, deiem, d'aquell 18 de juny del 1933, però la memòria encara és ben viva i, amb aquest llibre que teniu a les mans, fem un pas endavant perquè la història de «les nenes del parc» i els valors que representava l'Escola Permanent de Berga, i que el franquisme va intentar esborrar, mai caiguin en l'oblit i continuïn essent una part de l'imaginari de tots els berguedans.

AUTORIA DESCONEGUDA / ARXIU MUSEU HIDROELÈCTRIC DE CAPDELLA

Pròleg

UNA JOIA EDUCATIVA AL BELL MIG DE CATALUNYA

Jordi Brasó Rius

Professor de la Universitat de Barcelona. Facultat d'Educació.
Departament de Teoria i Història de l'Educació

Durant el primer terç del segle xx, Catalunya va esdevenir un referent europeu en educació. Diversos estats i pedagogs s'emmirallaven en la pedagogia catalana. L'escola, amb els seus mètodes i continguts, permetia donar a l'alumnat una autonomia i una emancipació inèdites fins llavors. La pedagogia a Catalunya brillava com mai. Els mestres catalans havien viatjat per Europa i Amèrica. Aquest fet va permetre transferir totes les vivències a l'àmbit català. L'aire lliure, la bellesa o la innovació educativa esdevenien l'essència d'una nova pedagogia. Amb tot, cal afegir-hi que les institucions públiques apostaven per prioritzar l'educació de la infància en una societat analfabetitzada i que vivia en precari. Això implicava prestigiar un dels oficis més importants en la societat: el de mestre. L'escola i les colònies escolars es convertien, d'aquesta manera, en un dels pilars fonamentals d'una Catalunya industrialitzada que volia esdevenir moderna i culta. Però el franquisme ho dilapidà tot. Mestres afusellats, empresonats o exiliats, i escoles que feien apologia de l'autoritarisme... Aquest va ser el final de la renovació pedagògica catalana. L'educació va recular i l'escola activa i de qualitat es convertia en una escola doctrinària. Foren moments obscurs per a la cultura.

L'oblit d'aquestes èpoques d'èxit pedagògic és un dels principals perills per a les societats. Per tot això, per recordar el nostre passat, és important la memòria històrica. I aquest llibre contribueix a mantenir encesa la flama del record. El record d'unes colònies

escolars a l'aire lliure i de ciutats i pobles de muntanya com a referents pedagògics ha de perdurar. Va ser un moment en el qual Catalunya va esdevenir un país culte. I ho va ser gràcies als pobles, ciutats i viles que acollien escoles modernes i colònies escolars renovadores. La descentralització pedagògica territorial va ser un dels factors que van permetre aquest progrés, juntament amb la tasca ben feta dels mestres. Berga va ser una peça clau en tot aquest entramat pedagògic català. D'aquesta manera, la contribució de les colònies escolars a la ciutat va permetre propulsar Catalunya cap al món. I a la Colònia Escolar de Berga, aquesta tasca educativa va esdevenir impecable.

Però aquesta publicació, a més d'evitar l'oblit, esdevé en si una petita joia catalana. Les imatges acompanyen el text, de manera que el lector pot penetrar en la Berga del primer terç del segle xx. Les pàgines ens endinsen en una ciutat, uns pobles i uns moviments socials i escolars que miraven ja cap al futur, cap a la innovació i cap a un món millor. Així, *Les nenes del parc* no és solament un llibre, sinó que es converteix en una manera d'endinsar-se en un món pedagògic encisador. I així, a més de les felicitacions per la publicació, cal destacar la bellesa de l'obra. I és que esdevé una peça, diríem, de col·leccionista, per la seva estètica. Sembla que el mateix llibre per si mateix hagi caminat cap al passat i hagi volgut imitar els treballs escolars dels infants, fets amb cura, tendresa i amor.

I potser aquest camí de la bellesa, l'estètica i les obres ben fetes és el que ens hauria de guiar cap a la Catalunya que desitgem.

Introducció

COLÒNIES DE BERGA: CULMINACIÓ DE 30 ANYS DE INNOVACIÓ PEDAGÒGICA

Les paraules que Maria Martorell i Codina escrivia en la introducció d'un llibre sobre les colònies escolars el 1979 i que ens serveixen per iniciar aquest apartat del llibre eren: «Potser caldrà, algun dia, fer un estudi clar, detallat i estadístic de l'obra que la ciutat de Barcelona va fer des del 1906 fins al 1936 en tot l'àmbit de colònies d'estiu, semicolònies, banys de mar, colònies permanents i, en cert aspecte, escoles de bosc i a ple aire».¹

També per refermar aquesta cita com una necessitat d'aquest estudi sobre l'obra educativa de la ciutat de Barcelona a inicis del segle xx, la publicació d'aquest llibre vol contribuir a donar a conèixer aquesta gran obra de què parla la cita.

Cal destacar que la Catalunya i el món del moment era ben convulsos. La dècada es va iniciar amb els efectes de la Setmana Tràgica i finalitzà amb la primera vaga general d'obrers: la vaga de la Canadenc del 1919. Les demandes de millora salarial i de condicions laborals de la classe obrera no es feien en negociacions en una taula entre la patronal i sindicats. Es feien al carrer amb la contractació de sicaris per cada una de les parts. Ara bé, amb resultats ben diferents: per cada representant de la patronal mort, queien vuit sindi-

calistes o representants de l'esquerra. A Europa tenia lloc la Primera Guerra Mundial, en què deu milions de persones van morir, i preludi de les dues que encara havien de venir: la Guerra Civil Espanyola i la Segona Guerra Mundial –en aquesta, els morts ja es comptaren en desenes de milions. També cal recordar que, el 1917, tingué lloc la Revolució Russa i la posterior guerra civil, sense oblidar l'epidèmia de grip espanyola entre el 1918 i el 1919, que comportà la mort de milions de persones a Europa i als EUA, la majoria gent jove.

Davant la situació tan precària de salut dels infants de les classes populars de la ciutat, l'Ajuntament de Barcelona va engegar, durant el primer terç del segle xx, diferents iniciatives per atendre'ls: colònies escolars d'estiu, escoles a l'aire lliure, semicolònies i banys de mar. L'objectiu era ben concret: la millora de la salut dels infants que vivien a la ciutat. El contacte amb la natura, una higiene acurada i una bona alimentació els aportaven un benestar perdurable en el temps. Però aquestes experiències a poc a poc van anar agafant, també, un vessant educatiu, fins a esdevenir uns veritables laboratoris d'experimentació pedagògica. Era el treball quotidià i constant d'uns mestres, que, formats a l'Escola Nova, van portar a la pràctica unes metodologies renovadores que

1. VERGÉS, P.; MARTORELL, A. (1979), p. 5.

trencaven amb el que era l'escola d'aquell moment. Aquest va ser el cas de la Colònia Permanent de Berga.

En aquest llibre es presenta un estudi clar, detallat i estadístic del que va ser aquesta colònia, i es vol fer un reconeixement d'aquesta iniciativa, tant pel que va significar quant a temes socials i de salut com de renovació pedagògica. Totes aquestes iniciatives, encara avui, no solament són un dels temes menys estudiats de la història de l'educació a Catalunya, sinó que són desconegudes pels mateixos llocs on es van dur a terme. I no van ser les úniques iniciatives. Noves recerques que es puguin realitzar podran donar a conèixer moltes més experiències que van tenir lloc en diferents indrets. Per aquesta raó, no es pot entendre com un simple document del passat. El seu reconeixement no serà solament explicar una història centenària, sinó que, de segur, es pot crear un diàleg entre el model pedagògic que es plantejaven ara fa cent anys i el que volem per a l'escola d'avui.

Un cop acabada l'Exposició Internacional del 1929, el representant de Suècia a Barcelona oferí, en nom del seu Govern, a la ciutat de Barcelona el pavelló que havien construït per exposar les manifestacions industrials, comercials i artístiques d'aquell país amb la condició que es destinés a una institució que beneficiés els infants barcelonins. Només un dia després, el 17 de setembre, la Comissió Municipal Permanent acceptà l'oferta. El destí que va donar l'Ajuntament de Barcelona a la donació sueca fou per a la pròxima colònia permanent que tenia pensat obrir en un lloc de muntanya. Com que en aquells moments no sabia on la instal·laria, el Consistori barceloní organitzà un concurs públic entre els ajuntaments de Catalunya perquè oferissin terrenys comunals amb bones condicions per poder instal·lar-hi la nova colònia. De tots els terrenys oferts en aquest concurs, la Comissió optà pel que oferí l'Ajuntament de Berga al Parc del Pla de l'Alemanya. Així, quan les nenes de la colònia sortien a passejar totes juntes, la gent de Berga les anomenava «les

nenes del parc», nom que hem escollit per a aquest llibre. La nova instal·lació es va projectar per tal d'albergar 300 nenes seleccionades pels serveis mèdics.

A l'estructura del Pavelló de Suècia es van instal·lar vuit aules on les petites farien la part de la seva formació cultural que no pogués dur-se a terme a l'aire lliure i on podrien romandre els dies de pluja. A més a més, hi havia una sala per a biblioteca, una per a treballs manuals, cambra de material i els serveis d'higiene corresponents. A la part central s'hi va instal·lar una gran sala polivalent per fer sessions de música, cinema, teatre o bé conferències.

Així mateix, es va construir un edifici annex de planta baixa i tres pisos, projectat per Josep Goday. En la primera planta hi havia el menjador per a 340 places, amb grans finestrals de cara al jardí, que hi proporcionaven molta llum. En un extrem del menjador hi havia les cuines amb les dependències annexes corresponents (*office*, rebost, magatzem...) i a l'altre extrem hi havia la cambra per a la rentadora mecànica i també la cambra per a les calderes de la calefacció i les carboneres, amb entrada directa per l'exterior. Així mateix, hi havia els serveis d'higiene, lavabos, urinaris i vàters. Els tres pisos de l'edifici annex eren els dormitoris, amb els serveis de dutxes, lavabos, vàters i vestuaris.

A més dels edificis, la colònia tenia una gran extensió de terreny destinada a camps d'experimentació per fer pràctiques agrícoles i camps de joc per fer activitats de gimnàstica, jocs i esport.

A la colònia de Berga, inaugurada l'any 1933, també s'hi van aplicar models innovadors, impulsats pels diferents mestres que van dirigir la colònia, com Mercè Deola i Teresa Gil, fins que el 1936 va arribar a Berga Enric Gibert, un director amb experiència i company de Pere Vergés i Artur Martorell, amb qui mantenia una gran amistat. El projecte pedagògic de Berga el podem conèixer gràcies, en part, al material conservat per les alumnes Antonia Galícia i Maria Asensi²

—la primera hi va estar entre els anys 1933 i 1934 i la segona des del 1936 fins al 1939—, i als testimonis orals d'algunes altres nenes.

Des del principi, la colònia va potenciar el coneixement de l'entorn i va posar noms locals a les aules del Pavelló de Suècia, com «Queralt», «Llobregat» o «Graugés». Les nenes de la colònia de Berga s'organitzaven amb diferents càrrecs i escollien els seus caps de casa, caps de família i caps de taula, a banda d'assumir diferents funcions: bibliotecària, cronista, telefonista, jardinera i carter. A més de mantenir aquesta vida social, Enric Gibert també va impulsar l'activitat cultural de la colònia, organitzant recitals i concerts, i, sobretot, introduint la música i el teatre en el dia a dia. Les visites a fàbriques i les excursions a diferents llocs de l'entorn eren una pràctica habitual. Aquestes sortides es completaven amb un treball d'aula de la història i l'economia de Berga i la seva gran tradició popular: la Patum. El treball escrit anava acompanyat de mapes de la zona amb els rius, les principals vies de comunicació i el relleu, que les mateixes alumnes il·lustraven. Cada alumna tenia el seu quadern, en què escrivia totes les activitats escolars i de la vida de la colònia: sortides i excursions; l'origen de la colònia i la descripció; la visita de famílies; descripcions de gravats... Els textos alternaven el català i el castellà. Sempre que es podia les classes es feien a l'aire lliure. I, com a la resta de colònies, unes alumnes eren les encarregades de fer el seguiment meteorològic cada dia amb les anotacions de temperatura, tipus de núvols i direcció i velocitat del vent. Aquesta pedagogia aprofitava qualsevol esdeveniment per explicar continguts d'una manera vivencial i motivadora per a les alumnes. L'alumna Antonia Galícia escriu al seu quadern com la mestra els ha fet conèixer i experimentar els diferents estats de l'aigua:

Avui en llevar-nos hem pogut contemplar les muntanyes de La Figuerassa, Roca Roja i Queralt com es troben cobertes de neu. I la mestra ens ha fet una petita explicació dient que la neu comprèn: sòlids,

líquids i gasosos. L'estat natural de l'aigua és líquid però es converteix en altres cossos. L'aigua la posem dins d'una olla i pel calor del foc es forma en vapor d'aigua i la destapem i veiem en la tapadora unes gotes d'aigua que a l'arribar a la part freda es condensa i cauen en forma de pluja i així passa a la naturalesa que quan és un país molt alt l'aigua que ha de ser pluja es gela i cau en forma de neu. El paisatge de la neu era molt bonic però a causa d'ell no podem veure les orenetes i perjudica molt als pobres que no tenen on abrigar-se.

Al llarg del projecte s'ha fet una interessant recerca en arxius, biblioteques i fons particulars. Hem centrat l'atenció en els arxius municipals de l'Ajuntament de Barcelona, ja que era el promotor de les colònies, i de l'Ajuntament de Berga. Tot seguit es detalla la procedència del material consultat als diferents arxius:

- Arxiu del Museu Hidrolèctric de Capdella
- Arxiu Fotogràfic de Barcelona
- Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
- Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona
- Arxiu Municipal de Berga
- Associació de Mestres Rosa Sensat - Fons Artur Martorell
- Institut Municipal d'Educació de Barcelona (IMEB) - Biblioteca Artur Martorell

Finalment, volem agrair a totes les persones que han fet possible l'edició d'aquest llibre: Jaume Farguell i Montserrat Soler —que van ser els que ens ho van proposar i dels quals sempre hem rebut suport—, Eloi Escútia, Dolors Tous, Maite Rafart i Marta Rafart, Josefa Tarrés, Jordi Espunya, Sergi Fernández, Eduard Miguel, Salvador Domènech, Anna Freixas i Salvador Cases.

2. El material d'Antonia Galícia pertany a l'arxiu personal de Jordi Brasó i el de Maria Asensi es va trobar a l'ACBR.

FREDERIC BALLELL MAYMÍ / AFB

Capítol 1

CONTEXT HISTÒRIC DE BARCELONA I DE CATALUNYA

El context històric en què es desenvoluparen aquestes experiències fou la Segona Revolució Industrial, que va donar lloc a molts canvis en els països que la impulsaven, sobretot en les ciutats europees on el creixement industrial fou considerable.

La producció artesana, com a principal font de treball, va donar pas a la producció manufacturera. Les noves fàbriques que es creaven van provocar una forta demanda de mà d'obra no especialitzada. Això va incentivar el trasllat de grans masses de camperols a les ciutats. Londres, entre el 1750 i el 1900, va passar de 700.000 habitants a 4.500.000 habitants. Barcelona, on la Revolució Industrial arribà més tard que a Anglaterra, va multiplicar per tres la població en la segona meitat del segle XIX, ja que va passar de 174.746 habitants l'any 1847 a 537.354 habitants l'any 1900.³

La Segona Revolució Industrial comportà la modernització de les societats gràcies a l'important augment d'electricitat: consum domèstic; il·luminació de les vies públiques, de teatres, cinemes i aparadors de botigues; per al transport urbà, tramvia i metro, i per al funcionament de la maquinària de les fàbriques. Aquesta modernització de les ciutats es va poder dur

3. AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona* (1917), p. 60.

AUTORIA DESCONEGUDA / AFB

Barcelona, ciutat industrial

L'avinguda del Paral·lel de Barcelona l'any 1913. A la dreta, les dues xemeneies de la central tèrmica de la Compañía Barcelonesa de Electricidad. Al fons, fumejant, la del carrer de Carrera, propietat de Barcelona Tramway Co. Ltd. Sobre aquestes línies, logotip de la colònia de Berga el 1933.